

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ТА КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ ЙОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто розвиток інноваційної діяльності в Україні, основні проблеми інноваційних процесів. Проаналізовано інноваційну діяльність України. Виявлено розбіжності з державним фінансуванням інноваційної діяльності країн Європи. Проведена динаміка фінансової підтримки підприємств в інноваційному розвитку. Показано рейтинг України за підіндексом «Інновації» у 2012-2013 рр.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна активність, інноваційна політика держави, інноваційна система, інтелектуальний потенціал, глобальний інноваційний індекс, індекс спроможності до інновацій.

ВСТУП

Україна в теперішній час виробляє приблизно одну тисячну світового ВВП, проте за кордон експортує переважно сировину, напівфабрикати. Для того, щоб підвищити її роль в міжнародній діяльності необхідно розвивати принципово нові технології. Потрібно покращити науковий аналіз можливостей і способів забезпечення виходу України на міжнародні та світовий ринки, що дасть змогу перейти від декларування з приводу важливості впровадження інновацій до всебічного практичного застосування наслідків інноваційних та науково-технічних розробок [1].

Інноваційному розвитку України присвячено багато робіт вітчизняних авторів. Серед них можна виділити Каплуна І.В., Волошину Н.М., Притулу Х.М., Дениса О.Б., Гаврилюка М.М. та інших. Вітчизняні науковці ділять приділяють багато уваги моделюванню інноваційного розвитку України та безпосередньому констатуванню необхідності інноваційного розвитку. Такий теоретичний розгляд можна віднести до першого етапу розвитку наукової думки про інновації, на якому зараз і знаходяться сучасні вітчизняні дослідження.

Мета статті полягає в дослідженні стану інноваційного розвитку України та виявленні перешкод в інноваційному розвитку підприємств з метою ефективного впровадження інновацій та розвитку науково-технічного прогресу.

Як зазначають провідні фахівці, за рівнем інноваційної активності, станом виробництва високотехнологічної продукції, обсягами фінансування науки, розвитком інфраструктури інноваційного підприємництва Україна значно відстає від провідних країн світу. До рівня сучасного інноваційного суспільства Україна ще не дійшла. Існує невідповідність науково-технічного потенціалу країни загальній продуктивності національної економіки, що зумовлено низькою ефективністю національної інноваційної системи [2].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з головних проблем, що гальмують розвиток високотехнологічного сектору економіки, залишається відсутність фінансування та недостатньо ефективна державна інноваційна політика, що призводить до скорочення числа наукових працівників, ускладнює отримання економічної віддачі у вигляді завершених інноваційних пропозицій та їх реалізації у сферах вітчизняної економіки [1]. В інноваційних моделях розвитку – в Китаї, Японії, Сінгапурі та інших країнах – на інвестиції спрямовують 30-40% ВВП. А як можна назвати політику, коли на інвестиції спрямовують 13-14% ВВП, причому не найефективнішим чином? Коли частка інноваційно активних підприємств зменшилася з 60 до 14-15%, а частка наукоємної продукції в експорті становить ледь помітну величину? Коли наука фінансується в межах 0,3% ВВП, тоді як в правових документах держави неодноразово пропонувалось не менше 1,7%? Тому приходимо до висновку, що така політика є деінноваційною або саморуйнівною [2]. Слушною є думка провідних науковців про те, що державна політика інноваційного розвитку в Україні характеризується непослідовністю, відсутністю чіткої концепції національних інноваційних пріоритетів і системного підходу до розвитку інноваційної діяльності (національної інноваційної системи) [3].

Країни, які зробили інноваційний розвиток національною ставкою, залежно від часу входження в інноваційний процес здійснили прорив його у виробничій сфері та в інформаційно-комунікаційній.

Метою інновацій є відтворення ефективного балансу між суспільством і природою, зміна засад суспільного життя, зміна ціннісних орієнтирів і філософії розвитку людства.

Успішна інноваційна політика має:

- базуватися на відродженні цінностей суспільного розвитку;
- створювати умови для підтримки впливовими суспільними групами інноваційного шляху розвитку;

- спиратися на нову ідеологію та зміст інновацій, які приходять на зміну інноваціям суспільства споживання;
 - визначити найбільш притаманну для стану та можливостей українського суспільства нішу в глобальному розвитку;
 - спиратися на ідеологію, на наявні ресурси та технології їх примноження.
- Всередині українського суспільства існує протиріччя інноваціям різних груп інтересів:
- бізнесу, що базується на експлуатації старих технологій;
 - політиків, зусилля яких зосереджені на перерозподілі того, що створено попередніми поколіннями;
 - суспільних груп, які звикли до старого ладу життя.

Підсумки інвестиційного та інноваційного розвитку України останніх років засвідчують підвищення ролі цілеспрямованої державної політики, орієнтованої на підтримку цілісності інноваційного процесу – від наукової розробки до інвестування масового виробництва. Це сприяло покращенню місця України у Глобальному індексі конкурентоспроможності і Глобальному інноваційному індексі. Оцінювання країн індексом спроможності до інновацій здійснюється Європейською бізнес-школою, яка вимірює інноваційний потенціал 131 країни світу. Індекс заснований на 5 підіндексах (рис. 1), які розраховуються на основі 61 змінної:

- інституціональне середовище;
- людський капітал, професійна підготовка, соціальна адаптація;
- якість нормативно-правового забезпечення;
- умови для досліджень і розробок;
- адаптація та рівень використання ІКТ.

Рис. 1. Структура Індексу спроможності до інновацій

Джерело: The Innovation for Development Report. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.innovationfordevelopmentreport.org/ici.html>

Лідерами за Індексом спроможності до інновацій у 2010-2011 рр. є Швеція, Швейцарія та Сінгапур. США та Канада посідають відповідно 5 та 7 місця, Німеччина на 20 місці, а Франція на 24 місці рейтингу. Крім того, у 2010-2011 рр. значний ріст показали Індонезія, піднявшись у рейтингу на 11 позицій до 77 місця, а також Бразилія, яка перемістилася з 87 на 81 місце. Індія втратила 3 позиції й посіла 88 місце, Аргентина, змістившись на 2 позиції, посіла 68 місце.

За даними останнього звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність у 2012-2013 рр., Україна серед 144 країн посіла 73-є місце проти 82-го місця у 2011-2012 рр. Провідні позиції займають Швейцарія, Сінгапур та Фінляндія, які складають трійку лідерів. Російська Федерація та Казахстан випереджають Україну по показникам конкурентоспроможності, посідаючи відповідно 67 і 51 місця у загальному рейтингу.

Як і в інших індексах, де використовуються індикатори освіти, Україна за показниками рівня освіченості та професійної підготовки має найсильніші позиції - 12-е місце у світі. Крім того, високі ранги наша країна має за рівнем розвитку мобільного стільникового зв'язку та рівнем розвитку інфраструктури ІКТ.

Внаслідок економічних та політичних негараздів Україна втратила 16 позицій за 2009-2010 роки. Але починаючи з 2011 року стан економіки країни покращився, що дало змогу піднятися в рейтингу на 16 позицій.

Високоосвічене населення, значна ємність ринку є хорошою основою для подальшого економічного зростання. Але з іншого боку, незважаючи на проведені реформи, залишається слабкою система інституцій (132 місце) та неефективним ринок товарів та послуг (117 місце). Пріоритетним напрямом також має стати стабілізація фінансового сектору України (114 місце) та підвищення рівня розвитку бізнесу (91 місце).

Серед основних невикористаних можливостей особливу увагу слід приділити підіндексам «Інновації*» та «Технологічна готовність».

Рейтинг України за підіндексом «Інновації» у 2012-2013 рр. відповідає 71 -му місцю (табл. 1).

Таблиця 1. Підіндекс «Інновації» та його складові для України за період 2009-2013 рр.

	2009-2010		2010-2011		2011-2012		2012-2013	
	рейтинг з 133 країн	бал (1-7)	рейтинг з 139 країн	бал (1-7)	рейтинг з 142 країн	бал (1-7)	рейтинг з 142 країн	бал (1-7)
Інновації	62	3,21	63	3,11	74	3,11	71	3,2
Інноваційна спроможність	32	3,7	37	3,5	42	3,4	58	3,3
Якість науково-дослідних інститутів	56	3,9	68	3,6	72	3,6	64	3,7
Видатки компаній на дослідження і розвиток (ДІР)	68	3	69	3	75	3	104	2,7
Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері ДІР	64	3,5	72	3,5	70	3,6	69	3,4
Державні закупівлі новітніх технологій і продукції	85	3,3	112	3,1	112	3,1	97	3,2
Наявність вчених та інженерів	50	4,1	53	4,3	51	4,3	25	4,8

Джерело: Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Втім, Україна ще має потужний потенціал для інноваційного розвитку. Рівень освіченості є одним з найвищих у Центральній Європі. Від колишньої адміністративно-командної економіки успадковано базу для науково технічних розробок, а також існує певна кількість потенційно успішних розробок. За кількістю сертифікованих програмістів Україна посідає четверте місце в світі, а вартість кваліфікованої робочої сили – одна з найнижчих у Центральній Європі. Поки що все це не стало ресурсом розвитку країни, бо немає механізмів ефективного використання успадкованих розробок [1]. Завдання національної інноваційної політики впроваджувати дієві механізми їх ефективного використання та стимулювання людського потенціалу до нових інноваційних створень.

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності у 2011 р. склав 14333,9 млн. грн. або 1,1 % ВВП проти 8,0 млрд. грн. або 0,7 % ВВП у 2010 році (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка та структура фінансування інноваційної діяльності

	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності в Україні, млн грн	1757,1	5751,6	10821	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9
у%до ВВП	1,0	1,3	1,5	1,3	0,9	0,7	1,1
з них за рахунок (у % до загального обсягу фінансування):							
власних коштів	79,6	87,7	73,7	60,6	65,0	59,3	52,9
державного бюджету	0,4	0,5	1,3	2,8	1,6	1,1	1,0
місцевих бюджетів	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
позабюджетних фондів	1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
вітчизняних інвесторів	2,8	1,4	0,2	1,4	0,4	0,4	0,3

іноземних інвесторів	7,6	2,7	3,0	1,0	19,0	30,0	0,4
кредитів	6,3	7,1	18,5	33,7	11,8	7,8	38,3
інших джерел	1,3	0,3	3,2	0,4	2,1	1,3	6,9

Джерело: Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

У 2011 році частка бюджетних коштів у загальному обсязі становила 1 % проти 1,1 % у 2010 році, натомість спостерігалася тенденція до зростання частки фінансування за рахунок кредитів, зокрема у 2010 році їх доля становила 7,8 % загального обсягу фінансування інноваційної діяльності, а у 2011 році - 38,3 % .

Частка коштів іноземних інвесторів у 2011 році становила 0,4 % від загальної суми виділених на інновації коштів. Основна їх частина була направлена на такі галузі, як хімічна та нафтохімічна промисловість - 29,3 млн. грн., у виробництво харчових продуктів та напоїв - 9,3 млн. грн., машинобудування - 13,9 млн. грн., у т.ч. у виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування було залучено 9,6 млн. грн.

З метою розвитку науково-технічного прогресу Верховна Рада України визначає такі стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на 2003-2013 роки:

- модернізація електростанцій; нові та відновлювані джерела енергії;
- машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії;
- нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації;
- вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій;
- високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості;
- транспортні системи: будівництво і реконструкція;
- охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища;
- розвиток інноваційної культури суспільства [4, с. 96].

Як показує світовий досвід, фінансування інноваційної діяльності базується на таких принципах:

- чітка цільова орієнтація та швидке й ефективне впровадження сучасних науково-технічних інновацій;

- різноманітність джерел фінансування;
- обґрунтованість і юридична захищеність методів акумуляції коштів;
- гнучкість системи фінансування;
- фінансування всіх етапів життєвого циклу інновацій.

ВИСНОВКИ

На наш погляд, держава повинна бути основним джерелом фінансування розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності. Важливим чинником для підвищення інноваційного рівня України є освоєння та застосування прогресивних технологій та наукомісткої продукції.

В процесі дослідження було виявлено, що порівняно з країнами Європи в Україні частка підприємств, які використовують в своїй діяльності інформацію від державних науково-дослідних інститутів і університетів вища. Але відсоток інноваційних підприємств, що користуються власними або приватними джерелами інформації (консультанти та консультаційні об'єднання) вище ніж відсоток тих, що використовують інформацію державного сектору, це свідчить про те, що зв'язок між державним та підприємницьким сектором досить обмежений.

Окрім фінансових перешкод підприємства, які здійснюють інноваційну діяльність (недостатність коштів в середині організації та посиленої конкуренції на ринках) мають проблеми в знаходженні партнерів для співпраці.

Відповідно, можна зробити висновки, що необхідно розвивати законодавчу базу для більш тісного співробітництва державного та підприємницького сектору, оскільки тільки при ефективному, стимулюючому розвитку підприємств Україна буде економічно стабільною та розвиненою.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петрович Й.М. Економіка підприємства / Петрович Й.М., Кіт А.Ф. – Л.: Магнолія плюс, 2006. – 580 с.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Пуліна Т.В. Активізація інноваційної діяльності в Україні: проблеми та перспективи / Т.В. Пуліна // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2003. – Вип. 65. – С. 74-75.
4. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №13. – С. 93.

5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. The Innovation for Development Report. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.innovationfordevelopmentreport.org/ici.html>.

Одержано 24.02.2013р.

© **Бошота Неля Василівна**, здобувач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу Ужгородського національного університету, тел. 0507688127, e-mail parnw@mail.ru